

POLSKA JEJ DZIEJE I KULTURA

OD CZASÓW NAJDAWNIEJSZYCH
DO CHWILI OBECNEJ

Tom trzeci
od roku 1796—1930

W OPRACOWANIU

DRA ALEKSANDRA BRÜCKNERA, DYR. BRONISŁAWA GEMBARZEWSKIEGO, DRA
TADEUSZA GRABOWSKIEGO, DRA MARJANA GUMOWSKIEGO, DRA ZDZIŚŁAWA
JACHIMECKIEGO, DRA FELIKSA KOPERY, DRA MARJANA KUKIELA, DRA ADAMA
LEWAKA, DRA TADEUSZA PINIEGO, DRA ADAMA SZELĄGOWSKIEGO, DRA
WACŁAWA TOKARZA, DRA MIECZYŚŁAWA TRETERA

BIBLIOTEKA
Państwowego Liceum Pedagogicznego
w GLIWICACH
Nr.

NAKŁADEM KSIĘGARNI TRZASKI, EVERTA I MICHAŁSKIEGO
WARSZAWA, KRAKOWSKIE PRZEDMIEŚCIE 13, GMACH HOTELU EUROPEJSKIEGO

930.85:94](438) "A/19"

SN 19740

WYDANO
Z INICJATYWY
DRA STANISŁAWA LAMA
JANA MICHAŁSKIEGO
I
WŁADYSŁAWA TRZASKI
CZCIONKAMI
DRUKARNI NARODOWEJ
W KRAKOWIE

394

WSZELKIE PRAWA ZAŚTRZEŻONE
PRAWA AUTORŚKIE NA AMERYKĘ ZAŚTRZEŻONE NA PODSTAWIE PROKLAMACJI PREZYD.
STANÓW ZJEDNO CZ. AMERYKI PÓŁN. Z DNIA 16. II. 1927 (DZ. URZ. RZPL. POL. Nr. 12 Z R. 1927)
PRINTED IN POLAND

P O L S K A W N I E W O L I (1796—1918)
P O L S K A O D R O D Z O N A (1918—1930)

PROFESOR UNIWERSYTETU BERLIŃSKIEGO ALEKSANDER BRÜCKNER
TŁO OGÓLNE KULTURY POLSKIEJ W LATACH 1796—1863
(KSIĘGA VI · ROZDZ. I)

*
DYREKTOR MUZEUM NARODOWEGO W WARSZAWIE BRONISŁAW GEMBARZEWSKI
UBIORY WOJSKOWE I CYWILNE WIEKU XIX
(TABLICE WIELOBARWNE W TEKŚCIE)

*
PROFESOR UNIWERSYTETU POZNAŃSKIEGO TADEUSZ GRABOWSKI
LITERATURA POLSKA (1863—1930) (KSIĘGA VIII · ROZDZ. XI—XXIV)

*
DYREKTOR MUZEUM WIELKOPOLSKIEGO MARJAN GUMOWSKI
MEDALE XIX WIEKU (TABLICE JEDNOBARWNE W TEKŚCIE)

*
PROFESOR UNIWERSYTETU JAGIELLOŃSKIEGO ZDZISŁAW JACHIMECKI
MUZYKA POLSKA OD ROKU 1796—1930 (KSIĘGA VI · ROZDZ. XV
I KSIĘGA VIII · ROZDZ. XXV—XXVI)

*
DYREKTOR MUZEUM NARODOWEGO W KRAKOWIE FELIKS KOPERA
SZTUKA POLSKA PIERWSZEJ POŁ. XIX W. (KSIĘGA VI · ROZDZ. X—XIV)

*
DYREKTOR MUZEUM XX. CZARTORYSKICH MARJAN KUKIEL
HISTORJA POLSKA W LATACH 1796—1815 (KSIĘGA V · ROZDZ. I—IX)

*
DYREKTOR BIBLIOTEKI RAPPERSWYLSKIEJ ADAM LEWAK
CZASY WIELKIEJ EMIGRACJI 1831—1863 (KSIĘGA V · R. XXV—XXXII)

*
PROFESOR TADEUSZ PINI
LITERATURA POLSKA W OKRESIE 1796—1863 (KSIĘGA VI R. II—IX)

*
PROFESOR UNIWERSYTETU LWOWSKIEGO ADAM SZEŁĄGOWSKI
DZIEJE POLSKI W CZASACH POWSTANIA STYCZNIOWEGO
(KSIĘGA V · ROZDZ. XXXIII—LII)
SPRAWA POLSKA W LATACH 1864—1914 (KSIĘGA VII · ROZDZ. I—X)

*
PROFESOR UNIWERSYTETU WARSZAWSKIEGO WACŁAW TOKARZ
POLSKA W LATACH 1816—1831 (KSIĘGA V · ROZDZ. X—XXIV)

*
DOCENT UNIWERSYTETU WARSZAWSKIEGO MIECZYŚŁAW TRETER
SZTUKA POLSKA W OKRESIE 1863—1930 (KSIĘGA VIII · ROZDZ. I—X)

*
REDAKTOR STANISŁAW ŁAM

SPIS TREŚCI

TREŚĆ TOMU TRZECIEGO

KSIĘGA PIĄTA

	Str.		Str.
ROZDZIAŁ I: PRÓBA UNICESTWIENIA NARODU I PIERWSZE ODRUCHY OBRONNE			
Unicestwienie polityczne Polski. Dążność do zagłady imienia Polski i Polaków. Nieobecność Europy. Losy trzech zaborów. Kryzys świadomości polskiej. Emigracja. „Na Wołoszczyznę“. Deputacja paryska. Sprzyśnięcie krajowe. Przygotowania powstańcze. Polityka Agencji. Akcja Jana Henryka Dąbrowskiego. Zwichnięte zamiary.	5	stąpienie Austrii i sprawa polska. Reichenbach. Lipsk. Okupacja w Księstwie. Kampanja francuska. Wojsko polskie pod opieką Aleksandra. Kościuszkowski. Kongres wiedeński. Wskrzieszenie imienia polskiego.	Str.
ROZDZIAŁ II: LEGJONY I HASŁA POWSTAŃCZE		ROZDZIAŁ X: KRÓLESTWO POLSKIE W OKRESIE PRZEJŚCIOWYM (CZERWIEC-GRUDZIEŃ 1815)	95
Bonaparte a Polacy. Utworzenie legjonów. Plany dywersyjne przeciw Austrii. Pierwszy zawód. Wyprawa Deniski. Sprawa reprezentacji narodowej. „Jeszcze Polska nie umarła“. Dalsze zawody. Klęski sprzyśnięcia krajowego. Dalsze służby legjonów. Kościuszkowski w Paryżu. Legjony w kampanji neapolitańskiej. Weronia, Mantua, Trebbia. Legjon naddunajski. Zachwianie wiary we Francję. Hasło powstania własną siłą. Rozkład i likwidacja legjonów. San Domingo.	12	Zasady konstytucji. Rząd Tymczasowy. Konstancy. Konstytucja. Nominacje na główne urzędy.	
ROZDZIAŁ III: PRACA ORGANICZNA I POLITYKA CZARTORYSKIEGO		ROZDZIAŁ XI: OKRES PRÓBY I NADZIEI (1816—1820)	97
Przejsście od pracy spiskowej do pracy organicznej. Towarzystwo Przyjaciół Nauk. Eforat. Puławy. Aleksander I i działalność Adama Czartoryskiego. Uniwersytet Wileński. Liceum Krzemienieckie. Plan wskrzeszenia Polski pod berłem carskiem. Załamanie się planu. Austerlitz i Jena.	30	Stosunek Aleksandra do Królestwa. Konstancy. Nowosilcow. Zajączek i Rada Administracyjna. Polityka wyznaniowa i szkolna. Sądownictwo. Rolnictwo. Sprawa włościańska. Miasta. Przemysł i handel. Wojsko. Budżety. Sejm r. 1818. Sejm r. 1820.	
ROZDZIAŁ IV: POWSTANIE NARODOWE 1806—1807 R.		ROZDZIAŁ XII: ZAŁAMANIE SIĘ NADZIEI WSPÓŁŻYCIA POLSKO-ROSYJSKIEGO (1820—1825)	108
Wystąpienie Dąbrowskiego. Ruch narodowy w Wielkopolsce. Plan berliński Napoleona. Oswobodzenie Warszawy. Decyzja księcia Józefa. Napoleon w Poznaniu. Odmowa Kościuszki. Manewr pułtuski. Napoleon w Warszawie. Rząd i wojsko. Kryzys iławski. Zabiegi Radziwiłła. Zabiegi Czartoryskiego. Wysilek narodowy. Sprawa powstania na Litwie i Rusi. Frydland. Tylża. Geneza Księstwa Warszawskiego.	37	Ogólna zmiana frontu Aleksandra I. Zwalczenie sejmu. Sprawa rezygnacji Konstantego z następstwa tronu w Rosji i pomysły zawieszenia konstytucji. Artykuł dodatkowy. Reakcja na polityce wyznaniowej i szkolnej. Lubecki i jego polityka skarbowa. Sejm r. 1825.	
ROZDZIAŁ V: KSIĘSTWO WARSZAWSKIE		ROZDZIAŁ XIII: CZASY WRZENIA	114
Konstytucja lipcowa. Fryderyk August. Zawody, ciężary i zniechęcenie. Król w Warszawie. Dekrety grudniowe 1807 i sprawa chłopska. Umowa bajońska. Polacy w Hiszpanji. Upadek ducha. Nil desperandum. Pierwszy sejm. Przed wojną z Austrią.	49	Związki tajne. Wolnomularstwo Narodowe. Towarzystwo Patriotyczne. Układy z dekabrystami.	
ROZDZIAŁ VI: WOJNA POLSKO-AUSTRJACKA 1809 ROKU		ROZDZIAŁ XIV: POD RZĄDAMI MIKOŁAJA	128
Złudzenie co do bezpieczeństwa Księstwa. Zdradziecka umowa petersburska. Najazd austriacki. Raszyn. Oddanie stolicy i walka o przejście Wisły. Wojsko polskie w Galicji. Wejście Rosjan. Operacje pod Sandomierzem. Marsz na Kraków. Rozjem. Wznowiona kwestja polska. Pokój w Schönbrunnie.	60	Wstąpienie na tron Mikołaja. Sąd Sejmowy. Koronacja Mikołaja. Sejm r. 1830.	
ROZDZIAŁ VII: ZWIEKSZONE KSIĘSTWO W PRZEDEDNIU WIELKIEJ WOJNY O POLSKĘ		ROZDZIAŁ XV: ZABÓR PRUSKI	134
Położenie zwiększonego Księstwa. Sprawa konwencji przeciw odbudowaniu Polski. Fermenty przeciwnapoleońskie w Księstwie. Groźący zamach rosyjski. Przygotowania wojenne. Rozwój konfliktu z Rosją. Ruina materialna i próby naprawy. Drugi sejm Księstwa. Koncentracja „wielkiej armji“, sojusz z Prusami i Austrią. Wysilek zbrojny Księstwa. Plan konfederacji. Roboty polsko-rosyjskie. W przededniu wojny.	69	Wielkopolska. Prusy Zachodnie.	
ROZDZIAŁ VIII: WIELKA WOJNA, KONFEDERACJA GENERALNA KRÓLESTWA POLSKIEGO I KATASTROFA KSIĘSTWA		ROZDZIAŁ XVI: GALICJA	141
Plan napoleoński i zamiary Rosjan. Działania wojenne na Litwie. Napoleon w Wilnie. Konfederacja generalna Królestwa Polskiego. Organizacja Litwy. „Wielka armja“ na rubieży Rzeczypospolitej. Zagrożone Księstwo. Smoleńsk, Możejsk, Moskwa. Powtórnie zagrożone Księstwo. Marsz Cziczagowa. Odwrot. Przesilenie w polityce polskiej. Napoleon w Warszawie. Powrót wojska i jego odbudowa. Odstępstwo austriackie i ewakuacja stolicy. Rząd i wojsko w Krakowskim. Przełom w opinji na stronę Rosji. Decyzje Poniatowskiego.	78	Sejm stanowy. Rządy biurokracji. Położenie gospodarcze. Szkolnictwo. Polityka wyznaniowa. Nastroje ludności.	
ROZDZIAŁ IX: WSKRZESZENIE IMIENIA POLSKIEGO		ROZDZIAŁ XVII: WOLNE MIASTO KRAKÓW	145
Cesarz Aleksander. Prusy i Księstwo Warszawskie. Wystąpienie Czartoryskiego. Podziałowa konwencja kaliska. Wy-	85	Geneza. Konstytucja. Stronnictwa. Kryzys r. 1827 i jego następstwa.	
		ROZDZIAŁ XVIII: WYBUCH POWSTANIA	148
		Sprzyśnięcie Wysockiego. Odgłosy rewolucji lipcowej w Polsce. Noc listopadowa. Rada Administracyjna.	
		ROZDZIAŁ XIX: DYKTATURA	157
		Zawód układów z Rosją. Upadek dyktatury.	
		ROZDZIAŁ XX: DETRONIZACJA. PIERWSZE WALKI	160
		Manifest detronizacyjny. Prawo o wodzu naczelnym. Rząd Narodowy. Przygotowania do wojny. Finanse. Starania zagranicą. Wkroczenie wojsk rosyjskich. Pierwsze potyczki. Bitwa pod Wawrem. Ciężkie położenie Rządu Narodowego. Bitwa pod Grochowem.	
		ROZDZIAŁ XXI: OKRES POWODZEŃ POWSTANIA	167
		Przygotowania Dybicza do przeprawy. Powstanie Litwy. Skrzynecki. Ofensywa polska. Odwrot Dybicza do Siedlec.	
		ROZDZIAŁ XXII: CZĘŚCIOWE NIEPOWODZENIA POLAKÓW	173
		Katastrofa Dwernickiego. Przegrana Sierawskiego. Chrzanowski. Wyprawa na gwardję. Ostrołęka.	
		ROZDZIAŁ XXIII: ZAŁAMANIE SIĘ POWSTANIA	180
		Położenie wojskowe po Ostrołęce. Sprawa reformy rządu. Wyprawa tysobycka. Katastrofa Giełguda. Marsz Paskiewicza nad dolną Wisłę. Działania armji polskiej przeciw Gołownowi. Rüdiger w Sandomierskim. Nad Bzurą. Odebranie dowództwa Skrzyneckiemu.	
		ROZDZIAŁ XXIV: UPADEK POWSTANIA	186
		Wypadki 15 sierpnia. Krukowiecki. Wyprawa Ramorina. Szturm Warszawy. Upadek powstania.	

- ROZDZIAŁ XXV: CZASY WIELKIEJ EMIGRACJI . . . . . Str. 193
Przejsie granicy. W Austrii i Prusiech. Mordy pruskie. Elbląg, Fischau, Grudziądz, Gdańsk. Przejsie przez Niemcy. Komitet Franko-Polski. We Francji, w Belgji i w Anglii. Charakterystyka emigracji. Zakłady emigracyjne. Prawo o wychodźcach z 21. IV. 1852. Sprawa amnestji. Przemiana z żołnierza w polityka. W Paryżu. Komitety B. Niemojowskiego i J. Lelewela. Nadzieje na pomoc obcą. Układy z republikanami. Opozycja przeciw komitetowi Lelewela. Rada Generalna. Polityka zakładów. Komitet gen. Dwernickiego. Sejm na emigracji. Stronnictwo ks. A. Czartoryskiego. Sprawa polska w Anglii, w parlamencie londyńskim i paryskim. Towarzystwo Literackie w Paryżu. Polacy w wojsku belgijskiem, w legji cudzoziemskiej w Afryce i w Hiszpanji. Plan legionu polskiego w Portugalji. Dembiński w Egipcie. Akt przeciw ks. Adamowi Czartoryskiemu. „Pismo okolne“ M. Mochnackiego z Auxerre. Związek Jedności Narodowej. Instytucje oświatowe i dobroczynne, organizowane przez monarchistów. Wolnomularze i węglarze na emigracji. Zaliwski i komitet „Zemsty Ludu“. Wyprawa Zaliwskiego. Prześladowania w zaborze rosyjskim i austriackim. Rewolta we Frankfurcie. Legjon polski w Szwajcarii. Tajne Towarzystwo Przyjaciół Ludu i Praw Człowieka i Obywatela. Wyprawa sabaudzka. Kampanja dyplomatyczna przeciw Szwajcarii. „Młoda Europa“. Dzieje „Młodej Polski“. Konfederacja Narodu Polskiego. „Ogół Londyński“. „Lud Polski“ na emigracji. Zjednoczenie Emigracji Polskiej. Towarzystwo Demokratyczne Polskie. Demokracja XIX w. Stronnictwo Wojskowe. Monarchiści. Towarzystwa naukowe. Rozwój ideowy emigracji. Mesjanizm. Walka stronnictw.
- ROZDZIAŁ XXVI: ZABÓR ROSYJSKI 1851—1846 R. 254
Mikołaj I. Paskiewicz. Represje po upadku powstania. Statut organiczny. Miunchengrätz. Kalisz. Mikołaj I w Warszawie. Nauka i oświata. Stan społeczeństwa. „Ziemie zabrane“. Kościół. Unici. Panslawizm. Administracja. Komisje śledcze. Policja. Emisarjusze. Węglarze. Stowarzyszenie Ludu Polskiego. Szymon Konarski. Świętokrzyżcy. Związek Narodu Polskiego. Ks. P. Ściegienny. Sybir.
- ROZDZIAŁ XXVII: ZABÓR AUSTRIACKI 1851—1845 R. 247
Galicia wobec powstania listopadowego. Biurokracja. Wojsko. Kler. Arystokracja. Szlachta. Chłopi. Stosunki na wsi galicyjskiej. Miasta. Przemysł i handel. Szkoły. Życie naukowe i artystyczne. Sądownictwo. Sejm. Sprawa uwłaszczenia chłopów. Stowarzyszenia tajne. Węglarze. Sprawa Zaliwskiego. Stowarzyszenie Ludu Polskiego. Inne towarzystwa tajne.
- ROZDZIAŁ XXVIII: RZECZPOSPOLITA KRAKOWSKA 257
Polityczne i ekonomiczne warunki Rzpltej Krakowskiej. Represje po rewolucji listopadowej. Zmiana konstytucji krakowskiej w roku 1835. Tajny układ berliński z 14 października 1835 r. Okupacja Krakowa w roku 1836. Protesty Anglii i Francji. Zmiany w ustroju i władzach Krakowa. Ewakuacja Krakowa 21 lutego 1841 r. Rządy ks. Schindlera.
- ROZDZIAŁ XXIX: ZABÓR PRUSKI 1851—1848 R. 260
Polityka germanizacyjna E. Flottwella po r. 1831. Kolonisci, germanizacja w urzędach, sądach i szkołach. Miasta i powstawanie polskiego mieszczaństwa. Walka rządu przeciw Kościołowi Katolickiemu. Zatarg z arcyb. Duninem. Sprawa ks. Rongego i Czerskiego. Zmiany w stosunku do Polaków w wstąpieniu na tron Fryderyka Wilhelma IV. Rozwój W. Ks. Poznańskiego. Konserwatyści, liberali i demokraci poznańscy. Marcinkowski, Libelt, Moraczewski. Tajne stowarzyszenia polskie. Emigranci z Królestwa Polskiego. H. Kamiński i E. Dembowski. Wpływy filozofji na ideologię współczesną. Stosunek do Towarzystwa Demokratycznego Polskiego. Komitet Poznański i Związek Plebejuszów.
- ROZDZIAŁ XXX: ROK 1846 268
L. Mierosławski w Poznaniu i Krakowie. Plany powstania, rozwój sprysiężenia. Aresztowania w Poznaniu. Proces polski w Berlinie. Rewolucja w Krakowie. Manifest z 22. II. 1846 r. Wyprawa do Bochni. Benedek pod Gdowem. Śmierć Dembowskiego. Przyłączenie Krakowa do Austrii. Rzeź galicyjska. Śmierć Wiśniowskiego i Kapuścińskiego. Sprawa biskupa Wojtarowicza. Rok 1846 w zaborze rosyjskim.
- ROZDZIAŁ XXXI: WIOSNA LUDÓW NA ZIEMIACH POLSKICH 278
Ton religijno-narodowy propagandy polskiej po r. 1846 w Wielkiem Księstwie Poznańskim. Wybuch rewolucji na zachodzie. Rosja a Prusy w r. 1848. Powstanie w Poznanskim. Książ, Miłosław i Września. Zgniecenie rewolucji. Stan Galicji po r. 1846. Bombardowanie Krakowa 26 kwietnia 1848 r. Sprawa polska w Wiedniu. Akcja biurokracji galicyjskiej. Kwestja ruska. Pożar we Lwowie. Zjazd w Wro-
- ławiu. Zjazd Słowiański w Pradze. Paryż w r. 1848. Polacy w Piemontcie, w Rzymie i na Sycylii. Gen. Mierosławski w Badenie. Udział Polaków w rewolucji węgierskiej. Rok 1848 w zaborze rosyjskim.
- ROZDZIAŁ XXXII: POLSKA W OKRESIE WPŁYWÓW NAPOLEONA III I ODRODZENIA WŁOCH 1849—1862 289
Emigracja we Francji II cesarstwa. Zmartwychwstańczy. Towianizm. Komitet Demokracji Europejskiej w Londynie. Koło Polskie w Paryżu. Wojna krymska. Kozacy sułtańscy Czajkowskiego. Dywizja polska na Wschodzie. Sprawa polska 1854—6. Echa wojny w zaborze rosyjskim. Reakcja w zaborze pruskim. Liga Polska. Bonin, Puttkamer i Baerensprung. A. Gołuchowski namiestnikiem Galicji i austriackim ministrem. Sejm i społeczeństwo galicyjskie. Królestwo polskie i „ziemie zabrane“ po wojnie krymskiej. Aleksander II. Towarzystwo Rolnicze. Sprawa agrarna i kwestja żydowska. Konspiracja demokratyczna. Polacy wobec wojny 1859 i w wyprawie Garibaldiiego na Sycylii. Szkoła wojskowa w Genui i Cuneo. Załamanie się L. Mierosławskiego. Układy londyńskie. Adam ks. Czartoryski.
- ROZDZIAŁ XXXIII: STAN KRÓLESTWA POLSKIEGO W DOBIE PRZEDREWOLUCJĄ 307
Wojna krymska — koniec św. przymierza. Wytyczne polityki rosyjskiej za Aleksandra II — polityka monarchiczna i antypolska. Niezależne sprawy w Królestwie — włościańska, kwestja miast i żydów. Rozwój sieci kolejowej i wzrost kapitałów. Pierwsze koncesje rządowe. Towarzystwo Rolnicze warszawskie. Andrzej hr. Zamoyski i jego program społeczny i polityczny. Myśl oczyszczania w Królestwie. Program uwłaszczenia i widmo rewolucji socjalnej w Rosji. Sprawa ugody polsko-rosyjskiej. Sprawy zagraniczne — kongres dla kwestji narodowościowej na widnokregu. Cesarz Napoleon III i jego stosunek do Polski i do Polaków. Wizyta ks. Napoleona u cesarza Aleksandra w Warszawie. Polityka Aleksandra przyjaźni z Francją i następstw dla Polaków. Hasło emigracji przeciw pojednaniu z Rosją. Nastrojy opozycyjny warstwy miejskiej i duchowieństwa. Podniesienie się nastroju opozycyjnego i u szlachty po wojnie włoskiej.
- ROZDZIAŁ XXXIV: FERMENTY PRZEDREWOLUCYJNE W WIELKIEM KSIĘSTWIE POZNAŃSKIM I W GALICJI 319
Nieprawne wcielenie W. Ks. Poznańskiego w r. 1848 do Niemiec. Stosunki ludnościowe i narodowościowe w zaborze pruskim. Stan gospodarczy Polaków. Stosunki polityczne. Założenie Koła Polskiego w Berlinie. Trybuna sejmowa dla obrony praw narodowych Polaków. Niegolewski i jego formuła polityki Koła Polskiego w sejmie pruskim. Polska zjednoczona w granicach roku 1772. Sprawa wyrażenia tej formuły w adresie sejmowym po wstąpieniu na tron króla Wilhelma I. System rządów w zaborze austriackim w pierwszych latach panowania cesarza Franciszka Józefa, absolutystyczno-wojskowy. Ks. Leon Sapieha i praca nad podniesieniem gospodarczym Galicji. Prądy serwilistyczne wśród szlachty. Namiestnik Gołuchowski i pierwsze przełamanie zakusów germanizacyjno-centralistycznych Wiednia. Obudzenie się społeczeństwa i dyplom październikowy Gołuchowskiego. Adres Smolki do Wiednia i zapowiedź patentu lutowego przez Schmerlinga.
- ROZDZIAŁ XXXV: MŁODZIEŻ I OBUDZENIE NARODOWE W „KRAJU ZABRANYM“ 325
Żywioł polski na Litwie i na Rusi reprezentowany głównie przez szlachtę. Sprawa narodowa polska związana w masach ludności ze sprawą katolicyzmu. Ubytek ludnościowy żywiołu polskiego pod naciskiem prześladowań religijnych. Sprawa unicka i małżeństw mieszanych — katolików z prawosławnymi. Przywileje szlachty — gwarancją stanu posiadania polskiego. Brak szkół i upadek oświaty. Obudzenie się społeczeństwa po wojnie krymskiej. Adresy marszałków szlachty i odpowiedzi na nie cesarza Aleksandra II. Sprawa oswobodzenia włościan w Cesarstwie, zainicjowana przez szlachtę litewską. Wynik jej — ukaz 1861 roku. Zbliżenie się szlachty w „kraju zabrany“ do szlachty w Królestwie na gruncie pracy organizacyjnej. Młodzież jako pierwiastek rewolucyjny. Młodzież kijowska i petersburska. Zygmunt Sierakowski i Jarosław Dąbrowski. Kółko petersburskie. Pismo „Słowo“ i pierwsza sprawa polityczna jego redaktora, Józefa Ohryzki, na gruncie petersburskim.
- ROZDZIAŁ XXXVI: PIERWSZE KÓŁKA MŁODZIEŻY WARSZAWSKIEJ 329
Zawiązki organizacji konspiracyjnej wśród młodzieży warszawskiej w zakładach wyższych naukowych. Bratnia Pomoc i kółko młodzieży w Akademji Medycznej. Pierwsze zatargi z władzą naukową i policyjną. Edward Jurgens i wpływ jego na młodzież. Koło Narcyza Jankowskiego, jako przysposobienie młodzieży wojskowe. Poszukiwanie wodza i kierunku

pod Krzywosądem, Trojczakami i Nową Wsią i koniec dyktatury Mierosławskiego. Proklamacja dyktatorem Langiewicza w Goszczy. Mistyfikacja Rządu Narodowego. Instrukcja Biura paryskiego dla Krakowa i zwrot „białych“ w kierunku powstania. Źródłem natchnienia „Palais Royal“ i szef kancelarii cesarza Napoleona — Mocquard. Pertraktacje z Komitetem Centralnym. Zjazd „białych“ w Krakowie uchwała dyktaturę Langiewicza. Bitwa pod Grochowiskami i narada wojenna w Węlczu. Langiewicz opuszcza obóz i panika wśród powstańców. Aresztowanie i internowanie dyktatora w Tarnowie. Bobrowski podejmuje władzę w imieniu Rządu Narodowego. Pojedynek z Grabowskim i strata Bobrowskiego dla powstania.

ROZDZIAŁ XLVII: OD KOMITETU CENTRALNEGO DO RZĄDU NARODOWEGO

Załamanie się rewolucji w Królestwie od chwili wejścia „białych“ do Rządu Narodowego. Upadek ducha w Rządzie. Wzrost sympatyj ku powstaniu w masach ludowych. Dekret o uwłaszczeniu i jego wykonanie. Skład Komitetu kwietniowy. Przewaga dyplomacji nad wojną. Proklamacja Rządu Narodowego. Instrukcje z Paryża dla powstania. Stosunek drugiego cesarstwa do Rosji. Balon próbny — stworzenie królestwa dla w. księcia Konstantego. Partja katolicka w Wiedniu i plany sekundogenitury austriackiej. Oficjalna polityka cesarza Franciszka Józefa i hr. Rechberga. Formułka austriacka współdziałania z Francją i Anglią w sprawie polskiej. Chybiona misja ks. Metternicha w Wiedniu. Rozczarowanie w Paryżu. Zachwiane stanowisko w. ks. Konstantego i Wielopolskiego w Warszawie. Wizyty hr. Adlersberga i w. księcia Badeńskiego. Akcja „białych“ na terenie Rady Stanu. Złożenie mandatów przez niezależnych członków, przedstawicieli obywatelstwa. Stanowisko ks. arcybiskupa Felińskiego w tej sprawie. Akcja na terenie międzynarodowym. Mowa ks. Napoleona w Senacie i rozdział między nim a cesarzem. Przyjazd do Warszawy i misja hr. Berga. Démarche mocarstw zachodnich w Petersburgu. Akt amnestji dla powstańców, odrzucony przez Rząd Narodowy. Powstanie wiosenne na Litwie i jego bojownicy: Narbutt, Kołyszko, ks. Mackiewicz. Ekspedycja morska. Akcja Sierakowskiego i Zwierzdowskiego. Powstanie na Rusi. „Złota hramota“. Różyczki — zwycięzca z pod Salihy. Teror murawiewski na Litwie. Śmierć Padlewskiego. Koniec okresu bohaterstwa w powstaniu.

ROZDZIAŁ XLVIII: PRZEWRÓT ZIELONO-SWIĄTECZNY

Stanowisko rządu J. K. Mości Wiktorji. Depesza lorda Russela do lorda Cowley'a. Koncepcja uznania przez mocarstwa powstania za wojnę narodową. „Dwa języki“ Anglii. Francuski projekt kongresu europejskiego. Dyplomacja Wł. ks. Czartoryskiego. Petycje hr. Shatesbury i odpowiedź na nią lorda Russela. Obawy Austrii. Dyplomacja hr. Rechberga. Odbudowanie Polski największym złem dla Austrii. Przewidywania wojskowe hr. Degenfelda. Stanowisko Franciszka Józefa. Program austriacki. Sześć punktów interwencji trzech mocarstw. Triumf hr. Rechberga. Nastroje wojownicze w Petersburgu. Dyplomacja Bismarcka. Klęska dyplomacji Napoleona. Powstanie manifestacją dla poparcia interwencji mocarstw. Sytuacja korzystna dla Rosji. Anglia trąbi na odwrót. Czy Rząd Narodowy istnieje rzeczywiście? Trzy opinie o rządzie tajnym w Polsce. Rząd i jego pieczętka. Naród cały pod bronią. Zamach na Rząd Narodowy. Rola Mierosławskiego. Pieczęcie przechodzą do rąk opozycji. Zajęcie skarbu Królestwa Polskiego. Trudności utworzenia nowego rządu. Trybunał rewolucyjny. Maszyna rządowa staje na przeciąg prawie trzech tygodni. Karol Majewski trzyma klucz od... skarbcza. Rząd ustępuje 10 czerwca. Konaszachy. Powstanie nowego rządu 12 czerwca. Losy zdobytych milionów. Programat Majewskiego. „Współpraca“ Czartoryskiego z Mierosławskim triumfem nowego rządu. Dwuznaczna rola Majewskiego.

ROZDZIAŁ XLIX: INTERWENCJA MOCARSTW I RZĄD CZERWCOWY

Skarbowość Rządu Narodowego. Dochody z podatków — „ofiary narodowej“ — i pożyczek bankierskich. Pożyczka wewnętrzna: przemysłowa i dobrowolna. Komisja długu narodowego w Paryżu. Kwota, zajęta w Komisji Skarbu. Wojsko. Oficerowie sztabowi. Kierownictwo Wydziału Wojny. Dekret o wojsku z 23 czerwca i komentarz do niego Gillera. Sprawa pospolitego ruszenia — dekret z 29 kwietnia i późniejsze. Krytyka wojskowa tych dekretów. Względny specjalny przy ich wydawaniu. Sprawa broni. Komisja w Liège. Transporty i koszty zakupu broni. Bilans wojny pod koniec sierpnia i w połowie września. Walki Trąmpczyńskiego, Kruka i Taczanowskiego. Rola Galicji w organizacji wojennej powstania. Komitety: krakowski i lwowski. Rola w tym drugim ks. Adama Sapiehy. Wyprawa na Radziwiłłów i klęska organizacji galicyjskiej. Przyczyny jej: armja maruderów i uciekinierów, utrata broni i upadek ducha w oddziałach.

Str.

Sposób prowadzenia walki „autonomicznej“, zgodny z życzeniem rządu austriackiego. Organizacja i udział w powstaniu Prus Wschodnich i Zachodnich. Organizacja Wielkopolski. Wszehwładza Rządu Narodowego w Królestwie i w Warszawie. Opinia o powstaniu mr. Oliphanta i ks. Montebelli. Rozwój prasy nielegalnej. Rola i pozycja hr. Berga wobec w. księcia i powstania. Upadek całkowity systemu Wielopolskiego. Jego urlop i wyjazd zagranicę. W. ks. Konstanty, jako podejrzany u rządu rosyjskiego w Warszawie. Odpowiedź ks. Gorczakowa z 13 lipca na noty trzech mocarstw. Zwrot w polityce zagranicznej i polskiej wicekanclerza. Poparcie, udzielone mu przez prasę i opinię publiczną rosyjską. Porażka dyplomatyczna mocarstw zachodnich i stanowisko opinii publicznej wobec niej. Cofanie się Anglii. Hr. Rechberg paraliżuje zamiary wojenne Francji. Projekt francuski noty identycznej trzech mocarstw do Petersburga. Anglia go odrzuca, powołując się na odmowę Austrii. Korona polska dla arcyksięcia austriackiego, nieprzyjęta przez Franciszka Józefa, ani przez hr. Rechberga. Warunki zawieszenia broni w walce powstańczej ze strony Rządu Narodowego — odrzucone przez Rosję. Zabiegi ks. Wł. Czartoryskiego o pomoc Austrii. Nota Rządu Narodowego z 28 sierpnia, rzekająca się natychmiastowego posiadania Galicji. Sympatje dla powstania i pomoc papieża Piusa IX — religijna. Zmiana orientacji politycznej cesarza Napoleona — od Austrii do Prus. Próba nawiązania stosunków z Rosją. Przesunięcie się punktu ciężkości od sprawy polskiej do sprawy szlachecko-holsztyńskiej. Współdziałanie Prus i Austrii na gruncie sprawy polskiej. Próba rozszerzenia i przeniesienia go na sprawę niemiecką związkową. Zmiana konjunktury międzynarodowej na niekorzystne powstania. Nowe natchnienia insurekcyjne z „Palais Royal“ w celu przeciągnięcia walki przez zimę aż do wiosny.

Str.

ROZDZIAŁ L: RZĄD WRZEŚNIOWY

Odwolanie w. ks. Konstantego z Warszawy. Wyjazd ks. Montebelli z Petersburga na urlop. Stosunek Romanowów do sprawy polskiej. System namiestnikowski hr. Berga „Kat Królestwa i Warszawy“. Oznaki znużenia Rządu czerwcowego. Nawiązanie stosunków z opozycją. Plan Majewskiego oczyszczenia Warszawy z elementów rewolucyjnych. Jego niepowodzenie. Stanowisko i program opozycji. Wyroki śmierci na dwóch członków Rządu. Oddanie pieczęci pod grozą tych wyroków. Nowy Rząd wrześniowy. Chmieleński naczelnikiem m. Warszawy. Zamach bombowy na hr. Berga. Puryfikacja Rządu wrześniowego przez Dobrowolskiego. Skład jego mieszany — mieszczański. Nadzieje na zjawienie się człowieka centralnego. Przybycie do Warszawy Traugutta.

437

ROZDZIAŁ LI: DYREKTORJAT TRAUGUTTA

Życiorys Traugutta. Udział jego w powstaniu. Pierwsze zetknięcie się z Rządem Narodowym. Przeniesiony na wodza wyprawy litewskiej. Tymczasowa misja wojskowa zagranicę. Pobyt Traugutta w Galicji i konferencje jego z naczelnikami tamtejszymi wojskowymi. Wyjazd do Paryża i misja jego dyplomatyczna. Raport Traugutta do Rządu Narodowego z d. 8 września. Wizyta Traugutta w „Palais Royal“. Opinia Traugutta o Komitecie paryskim. Polityka jego opierania się na własnych siłach. Powrót do Warszawy i objęcie dyrektorjatu. Podstawa działania — idea narodowa. Dekret z 15 grudnia o utworzeniu armji. Pogorszenie się sytuacji zagranicznej. Cofnięcie się Anglii i Austrii od interwencji. Mowa Napoleona III z 5 listopada do Senatu. Myśl pacyfikacji Europy zapomocą kongresu. Polityka przyjaźni z Prusami — Ken za Wisłę — i jej ostateczna klęska.

445

ROZDZIAŁ LII: SPADEK POLITYCZNY POWSTANIOWY

Obsługa dyplomatyczna Traugutta. Postulaty jego stawiane Francji. Krytyka jego polityki interwencyjnej tejeż. Stosunek Traugutta do polityki Prus i Austrii. Kampanja zimowa r. 1863/4. Nowa strategia powstańcza. Jej częściowe powodzenie. Zwięzanie się podstawy materialnej powstania. Przesunięcie się punktu ciężkości walki ze szlachty na lud. Stosunek Traugutta do Mierosławskiego i partji. Reakcja w społeczeństwie i demoralizacja w szeregach organizacji. Odkrycie pierwszych śladów Rządu Narodowego. Masowe areszty w marcu. Aresztowanie Traugutta w kwietniu. Kto wydał dyktatora Rządu Narodowego? Zeznania Traugutta w śledztwie. Raport komisji tymczasowej wojenno-śledczej. Segregacja oskarżonych. Wyrok sądu polowego na Traugutta i czterech z pośród 22 oskarżonych. Rola Traugutta w powstaniu. Nowy okres w życiu Warszawy od stracenia Traugutta. Znaczenie powstania styczniowego w dziejach porozbiorowych i związek jego z polityką okresu niepodległości.

450

KSIEGA SZÓSTA

ROZDZIAŁ I: TŁO OGÓLNE KULTURY POLSKIEJ W LATACH 1795—1865

461

- Znaczenie tego okresu. Dwa pierwsze dziesięciolecia. Królestwo Kongresowe. Powstanie listopadowe. Emigracja. Zaborcy austriacki, pruski, rosyjski. Rozkwit poezji i muzyki: mesjanizm. Zacofanie materialne i naukowe; wyczerpanie kultury szlacheckiej i ideologii marzeniowej. Wschód kultury mieszczańskiej. Bibliografia.
- ROZDZIAŁ II: CZASY PRZEJŚCIOWE W LITERATURZE (1795—1822)** 479
- Odbicie się rozbiórów w poezji. Tendencja patriotyczna. Mazurek Dąbrowskiego. Puławy i ich wpływ. Klasycy warszawscy. Brodziński. Pierwsze starcia romantyków z klasykami. Zwrot do poezji ludowej. Związki literackie młodzieży krzemienieckiej i humańskiej. Nowe prądy w powieści.
- ROZDZIAŁ III: LITERATURA ROMANTYCZNA W LATACH 1822—1850** 497
- Dzieciństwo Mickiewicza. Związki młodzieży wileńskiej. Pierwsze próby. „Ballady i romanse”. „Dziady” wileńskie i ich geneza. Śledztwo i wywiezienie. „Konrad Wallenrod”. Walka romantyków i klasyków. Szkoła mickiewiczowska. Grupa poetów ukraińskich. Aleksander Fredro. Pierwsze utwory Korzeniowskiego. Powieść przed r. 1830.
- ROZDZIAŁ IV: ADAM MICKIEWICZ PO ROKU 1831** 518
- Powstanie 1831 r. w poezji. Mickiewicz a powstanie. Jego walka duchowa. Dreżno. „Trzecia część Dziadów”. Mesjanizm. Paryż. „Księgi narodu i pielgrzymstwa polskiego”. Życie na emigracji. „Pan Tadeusz”. Lutnia Mickiewicza milknie. Małżeństwo z Celiną Szymanowską. Katedra literatury łacińskiej w Lozannie. „Collège de France”. Towiański, Mickiewicz a „Sprawa Boża”. Utrata katedry w Kolegium Francuskim. Legion polski we Włoszech. „Trybuna Ludów”. Podróż do Konstantynopola i śmierć poety. Charakterystyka ogólna.
- ROZDZIAŁ V: JULJUSZ SŁOWACKI** 530
- Atmosfera domu rodzinnego w Krzemieńcu. Salon państwa Becu w Wilnie. Proces filaretów i filomatów. Ludwika Śniadecka. Pierwociny twórczości. Słowacki w Warszawie. Stosunek do powstania. Paryż. „Hugo”, „Mnich”, „Arab”, „Jan Bielecki”, „Żmija”, oraz „Mindowe” i „Marja Stuart”. Emigracja a Słowacki. Sprawa dra Becu. Genewa. „Kordjan”. Stosunek do matki. „Balladyna”. „Horsztyński”. Marja Wodzińska. „W Szwajcarii”. Pobyt we Włoszech. Przyjaźń z Kraśińskim. Podróż na Wschód. Powrót do Włoch. „Anhelli”. Poematy smutku. Paryż. „Mazepa”, „Beatryks Cenci” i „Lilla Weneda”. Krytyka wobec Słowackiego. Dwie improwizacje, intryga nieprzyjaciół i niedoszły pojedynek. „Beniowski”. „Złota Czaszka” i „Fantazy”. Stosunek do „Sprawy Bożej”. „Książd Marek” i „Sen srebrny Salomei”. Wystąpienie z „Koła”. „Zawisza Czarny”. „Genezy z ducha”. „Książd Michał Twerski”, „Agezylausz” i „Samuel Zborowski”. „Odpowiedź na Psalm przyszości”. „Rozmowa z m. Makryną Mieczysławską”. „Król-Duch”. Spotkanie z matką. Śmierć poety. Charakterystyka ogólna.
- ROZDZIAŁ VI: ZYGMUNT KRASIŃSKI** 546
- Lata dziecięce i szkolne. Salon generała Krasińskiego. Pierwsze utwory. Sprawa sądu sejmowego i zajścia w uniwersytecie. Wpływ ojca na urobienie poglądów społecznych młodego poety. Genewa: Henryk Reeve i Henrjeta Willan. Dwa opowiadania. Poznanie się z Mickiewiczem. Stosunek do powstania: „Adam Szaleniec”. Korespondencja z Reevem. Rozmowy z Leonem Łubińskim. Powrót do kraju na rozkaz ojca i wyjazd do Petersburga. Pomysł „Irydjon”. Audjencja u cara. Powrót do Warszawy i wyjazd zagranicę. „Agaj-Han”. „Nieboska komedja”. „Irydjon”. Pani Bobrowa. „Wanda”. „Noc letnia” i „Pokusa”. „Herburt”. Delfina Potocka i liryki jej poświęcone. „Trzy myśli, pozostałe po ś. p. Henryku Ligenzie”. Idea trzeciej epoki dziejów ludzkości i traktat Krasińskiego, na niej oparty. Pisma z zakresu estetyki i krytyki. „Przedświt”. Małżeństwo z Elizą Branicką i powrót do kraju. „Rok 1846”. „Psalm przyszości”. Odpowiedź na nie Słowackiego. „Psalm żalu” i „Psalm dobrej woli”. „Resurrecturis” testamentem poety. Ostatnie utwory: „Dzień dzisiejszy”, „Ostatni”, „Niedokończony poemat”, „Ułamek, naśladowany z Glossy św. Teresy”. Choroba i śmierć poety. Charakterystyka ogólna.
- ROZDZIAŁ VII: INNI POECI EMIGRACYJNI** 564
- Stefan Garczyński. Bohdan Zaleski na emigracji. Seweryn Goszczyński. Tomasz August Olizarowski. Konstanty Gaszyński i Stefan Witwicki. Cyprian Norwid. Charakterystyka jego twórczości.
- ROZDZIAŁ VIII: LITERATURA W KRAJU 1832—1863** 570
- Literatura w Galicji. Bielowski i Siemiński. Magnuszewski. Kornel Ujejski i jego znaczenie. Przeszczepianie ideałów emigracyjnych do kraju. W. Pol; obniżenie ideałów etycznych.
- E. Wasilewski; poezja Krakowa. R. Berwiński; jego protest przeciw mesjanizmowi. „Cyganeria warszawska”. Wł. Wolski. R. Zmorski. T. Lenartowicz; lud w jego twórczości. Entuzjastki. N. Żmichowska; jej „Poganka”. Deotyma. G. Zieliński. L. Kondratowicz; jego ideały. E. Żeligowski. Apollo Korzeniowski. L. Sowiński. M. Romanowski; charakterystyka jego twórczości. Literatura dramatyczna. J. Korzeniowski i J. I. Kraszewski. Początki działalności J. Szujskiego i Wł. L. Anczyca.
- ROZDZIAŁ IX: POWIEŚĆ W LATACH 1831—1863** 583
- Na emigracji: Michał Czajkowski, E. Chojecki. W kraju: J. I. Kraszewski. Chwiejność jego poglądów społecznych. Powieści ludowe. Powieści szlacheckie. H. Rzewuski. Powieść tradycyjna — gawęda. I. Chodźko. J. Korzeniowski. Pogłębienie strony psychologicznej. Pisarze drugorzędni. Zygmunt Kaczkowski. Jego cykl „Powieści ostatniego z Nieczujów”. Powieści współczesne. J. Dzierzkowski. W. Łoziński. Początki twórczości J. Zacharjasiewicza i T. T. Jeża.
- ROZDZIAŁ X: ARCHITEKTURA KLASYCYZMU, NEOGOTYKU I NEORENESANSU** 594
- Skutki rozbioru Polski. Klasycyzm i jego fazy rozwoju. „Empire”. Warszawa ogniskiem klasycyzmu. Architekci tej epoki: Kubicki, Aigner, Zawadzki, Corazzi, H. Marconi i ich dzieła. Pałace i dwory wiejskie. Klasycyzm w Wilnie. Gucewicz. Klasycyzm w Poznaniu, we Lwowie i w Krakowie. Romantyzm i zwrot do gotyku, neogotyzyzm, zwrot do renesansu, neorenesans.
- ROZDZIAŁ XI: RZEŻBA EPOKI KLASYCYZMU I ROMANTYZMU** 602
- Wpływ Canovy i Thorwaldsena. Tatarkiewicz, Hegel, Sosnowski, Brodzki, Guyski. Wpływ Dawida d'Angera. W. Oleszczyński i Prószyński. Wpływy niemieckie. Nazareizm. Szkoła krakowska.
- ROZDZIAŁ XII: MALARSTWO SCHYŁKU XVIII WIEKU I PIERWSZEJ POŁOWY XIX STULECIA POD WPŁYWEM KLASYCYZMU I NAZAREIZMU** 610
- Epigoni czasów Stanisława Augusta. Klasycyzm i akademizm. Smuglewicz, Peszka, Oleszkiewicz, J. Brodowski. Artysty zagraniczni, sprowadzeni do Polski. Nazareizm. Stattler, Szyalewski, Alojzy Rejchan. Malarstwo minjaturowe. Oleszczyński. Wpływ Verneta na malarstwo historyczne, konwencjonalność tego malarstwa. Suchodolski.
- ROZDZIAŁ XIII: MALARSTWO SCHYŁKU XVIII WIEKU I PIERWSZEJ POŁOWY XIX STULECIA O KIERUNKU REALISTYCZNYM** 616
- Idea walki o niepodległość i patriotyzm oraz miłość ojczyzny. Michał Stachowicz. Uczniowie Norblina: Orłowski i Płoński. Piotr Michałowski. Marcin Zaleski.
- ROZDZIAŁ XIV: MALARSTWO W PIERWSZYCH DZIESIĄTKACH DRUGIEJ POŁOWY XIX W. I POCZĄTKI MALARSTWA NAJNOWSZYCH CZASÓW** 621
- Nowa fala akademizmu w zakresie historycznego malarstwa. Malarstwo historyczno-rodzajowe i portretowe: Simmler, Gerson, Rodakowski, Kapliński, Leopolski, Grabowski, Tepe. Romantyzm niemiecki: Gierdziejewski i Maksymilian Piotrowski, Chlebowski. Polski krajobraz i widoki architektury i zabytków. Gryglewski. Działalność J. Kossaka, Kotsisa, Matejki i Grotgera do r. 1863.
- ROZDZIAŁ XV: MUZYKA POLSKA OD ROKU 1796 DO ROKU 1863** 633
- Józef Kozłowski. Michał Kleofas Ogiński. E. T. A. Hoffmann w Warszawie. Wacław Sierakowski. Józef Elsner. Karol Kurpiński. Józef Damse. Charakterystyka muzyki polskiej w okresie od powstania opery polskiej w Warszawie do końca twórczości Kurpińskiego. Marja Szymanowska. Karol Józef Lipiński. Franciszek Mirecki. Tomasz Nidecki. Józef Nowakowski. Józef Stefani. Józef Władysław Krogulski. Fryderyk Franciszek Chopin. Ignacy Feliks Dobrzyński. Stanisław Moniuszko. Wojciech Sowiński. Józef Brzowski. Edward Wolff. Ignacy Marcei Komorowski. Oskar Kolberg. Jan Jarmusiewicz. Józef Sikorski. Pogląd ogólny na kulturę muzyczną w Polsce w omówionym okresie.

KSIĘGA SIÓDMA

- ROZDZIAŁ I: PRZESUNIĘCIE SIĘ SYTUACJI MIĘDZYNARODOWEJ PO POWSTANIU** 675
- Powstanie r. 1863, jako krawężnik sytuacji europejskiej międzynarodowej. Ocena tej sytuacji przez kierowników jego, zgodna z tą sytuacją, i ocena anachronistyczna dzisiejszych krytyków powstania. Następstwa zdrady Austrii: kapitulacja

granic między jedną a drugą w polityce wewnętrznej w Rosji. Konstytucjonalizm i zamachy w Rosji na cara Aleksandra II. Pobiedonoscew, jako wróg Polaków i zachodniego konstytucjonalizmu. Słowianofile jako sympatycy rewolucji w duchu rosyjskim czyli „smuty“. Wielkorządcy, albo generał-gubernatorzy w Królestwie Polskim, figury podrzędne, wykonawcy rozkazów, a nie inicjatorzy polityki polskiej. Stosunek Aleksandra III do Polaków. Różnica typów monarchów — Aleksandra III i Mikołaja II, a nie różnica polityki. Polityka polska jest polityką stosowaną względem „inorodców“, czyli plemion etnicznych Rosji. Forma polityki antypolskiej w Rosji — obrona Rosjan od ucisku i spolszczenia, tudzież obrona prawosławia przed naciskiem ze strony katolicyzmu.	Str.	krakowskie. Trzy fazy kompozycyjnego ujęcia. Koloryt Matejki. Odrębny świat wizyj i odrębna rasa ludzi. Architektura.	Str.
ROZDZIAŁ IX: ROZBIÓR POLSKI, JAKO ZARÓD NIEWYGASZĘGO KONFLIKTU MIĘDZY TRZEMA MOCARSTWAMI		ROZDZIAŁ IV: ZWYCIĘSTWO REALIZMU	754
Walka dwóch światów — zachodniego i wschodniego, katolickiego i prawosławnego. Niemcy politycznie stoją po stronie Austrii, wyznaniowo (luteranizm) przeciwko katolickiej międzynarodówce. Sojusz chwilowy za Aleksandra II panslawizmu z nacjonalizmem francuskim. Obawa wojny z Niemcami po stronie Francji republikańskiej. Niechęć do wojny z Rosją po stronie cesarza Franciszka Józefa. Ustępstwa na rzecz sprawy polskiej w przyjaźni austriacko-niemieckiej. Dążenie panslawistów w Rosji do oparcia się o Karpaty i zajęcia ujęcia Niemna. Krach ich w opinii cesarza Aleksandra. Upadek wpływów Pobiedonoscewa i Karkowa przy dworze. Rosja żąda od Niemców porzucenia Austrii — warunek pokojowego współzycia z Cesarstwem Niemieckim. Nieufność w Petersburgu do polityki asekuracyjnej Berlina. Upadek Bismarcka. Pierwszy kanclerz zadaje na odejściu cios ostateczny polityce trójcesarskiej. Rozczarowanie Bismarcka na punkcie wysiłków stuletnich rozbięcia narodowości polskiej. Widmo wojny Austro-Węgier i Niemiec z Rosją na początku panowania Wilhelma II. Konieczność jej wybuchu po latach 25 — wojskowa i psychologiczna.		Uczniowie Matejki. Odrębność sztuki H. Rodakowskiego. Spóźnieni przedstawiciele klasycyzmu. Siemiradzki. Realizm obiektywny. Pejzaż polski. Brandt i monachijszczy. Bracia Gierymscy. Chelmoński. Walka realistów z idealistami.	
ROZDZIAŁ X: TRÓJPRZYMIERZE I SOJUSZ FRANCUSKO-ROSYJSKI, JAKO UKŁAD WARUNKUJĄCY PRZYSZŁE WSKRZESZENIE POLSKI		ROZDZIAŁ V: POLSKI IMPRESJONIZM	759
Bankructwo systemu rządu w Rosji na schyłku panowania Aleksandra III i na progu panowania Mikołaja II. Obawa wojny powszechnej i z Niemcami. „Nowy kurs“ względem Polaków w Prusach. Opcja Rosji przymusowa za Francją. Sojusz francusko-rosyjski i sprawa polska jako „imponderabile“ na szalach nowego układu europejskiego. Korektura pojęcia ugody w Prusach. Inicjatywa jej po stronie polskiej. Wilhelm II i rząd poza tendencjami ugodowemi. Ten sam nastrój sfer rządowych austriacko-węgierskich — hr. Kálnoky. Nawrót do tej samej sytuacji w 25 lat później, przed wybuchem wojny światowej. Przewidywania rewolucji i upadku carszemu w Rosji, tudzież rozbięcia się monarchii habsburskiej. Francja w polityce zdana na łaskę Rosji. Moment triumfu realizmu i polityki ugody z Rosją. Klęska „kursu nowego“ w Prusach i zatamianie się austrofilizmu w Galicji po upadku hr. Badeniego. Zbliżenie Austro-Węgier do Rosji na Bałkanach, zainicjowane przez hr. Góluhowskiego. Nowa faza ruchu słowiańskiego w Galicji i neoslawizm w Królestwie. Neoslawizm, jako podstawa ugody Koła Polskiego w Petersburgu z Rosją. Sytuacja polityczna na progu wojny światowej. Wymarsz kompanii kadrowej (6 sierpnia 1914) i odezwa Piłsudskiego. Uzgadnianie polityki Rosji z sytuacją międzynarodową przez Sazonowa na progu wojny. Odezwa wielkosiążka po wybuchu wojny. Rewolucja w Rosji i oręż polski wpływają na stosunek Rosji do sprawy niepodległości. Przegrana austrofilizmu i upadek monarchii habsburskiej. Tradycja Polski historycznej a wskrzeszone państwo polskie.	721	Nowe prądy. Akademia krakowska. Rewolucje „Secesji“. Tow. „Sztuka“ i jego zasługi. „Plein-air“ i impresjonizm. Polska nastrojowość. Witkiewicz. Wyczółkowski. Pałat. Kędzierski. Stanisławski. Malczewski. Wojtkiewicz. Wyspiański. Mehoffer. Portreciści. Malarze ludu. Spóźnieni naturaliści.	
		ROZDZIAŁ VI: FORMA I RYTM (1918—1930)	779
		Pragnienie określonej formy. Ekspresjonizm. Formizm. Rytm. Szkoła wileńska. Grupa artystów polskich w Paryżu. Radykalny modernizm.	
		ROZDZIAŁ VII: GRAFIKA POLSKA XIX I XX WIEKU	787
		Dawne dobre tradycje. Grafika reprodukcyjna. Grafika nowoczesna i jej odrodzenie pod wpływem impresjonizmu i sztuki japońskiej. Akwaforta: Pankiewicz. Litografia: Wyczółkowski. Drzeworyt współczesny: Skoczylas i jego szkoła. Inni graficy polscy.	
		ROZDZIAŁ VIII: RZEŹBA POLSKA OD ROKU 1863	796
		Swojskie tematy, brak własnej formy. Rzeźba europejska w drugiej połowie XIX w. W Polsce wyjątkowo trudne warunki. Zmiana na lepsze po roku 1897. Pomniki publiczne. Romantyczna ideowość a klasycyzm formy. Rzeźbiarze szkoły krakowskiej, warszawskiej i paryskiej. Rzeźba polska na wystawach 1887 i 1894 r. Nagły wzrost liczby polskich rzeźbiarzy w XX wieku. Dunikowski, Wittig, Kuna, Zamoyski, Szczepkowski.	
		ROZDZIAŁ IX: ARCHITEKTURA POLSKA PO ROKU 1863	805
		Eklektycy i neorenesans. Konserwacja i restauracja zabytków. Architekci krakowscy. Architekci lwowscy. Budynki muzealne u nas a gdzie indziej. Architekci warszawscy. Styl „Secesji“ w architekturze. Pierwsza wystawa architektury polskiej we Lwowie w 1910 r. Druga wystawa w Krakowie w 1911 r. Wystawa architektury i wnętrz w otoczeniu ogrodowym w 1912 r. Doba powojenna. Nawrót do tradycji. Styl rodzimy a nowoczesność. Nowa architektura polska i teorie modernizmu. Architektura na P. W. K. w Poznaniu w 1929 r. Konkursy na projekty muzeów i kościoła „Opatrzności Bożej“. Naśladowanie stylów nie prowadzi do stylu.	
		ROZDZIAŁ X: SZTUKA STOSOWANA I STYL POLSKI	815
		Rzemiosło w dawnej Polsce. Element cudzoziemski. Doba St. Augusta. Sztuka ludowa źródłem odrodzenia. Styl zakopiański. Rola St. Witkiewicza. Pierwsze drewniane domy stylowe. Brak możliwości rozwojowych stylu zakopiańskiego. Pośredni wpływ tego stylu na naszą kulturę artystyczną. J. Warchałowski i polska sztuka stosowana. Odrodzenie sztuki stosowanej w Europie. Warsztaty krakowskie. Triumf Polski na Międzynarodowej Wystawie Sztuk Dekoracyjnych w Paryżu w 1925 r. Współdzielnia artystów „Ład“ w Warszawie. Nowa artystyczna koncepcja. Polskie kilimy i tkaniny. Zawiązki odrębnego polskiego stylu. Doniosłość własnej narodowej idei artystycznej.	
		ROZDZIAŁ XI: REALIZM W LITERATURZE I JEGO DĄŻNOŚCI	823
		Istota realizmu. Stosunek realizmu do romantyzmu. Swoistość polskiego realizmu.	
		ROZDZIAŁ XII: STAN UMYSŁÓW. EPIGONI ROMANTYZMU	824
		Ścieranie się romantyzmu z realizmem. Leonard Sowiński i jego twórczość.	
		ROZDZIAŁ XIII: ROMANS HISTORYCZNY I OBYCZAJOWY	825
		Zygmunt Kaczkowski, Jan Zacharjasiewicz, Zygmunt Miłkowski. Stanowisko ideowe i twórczość Elizy Orzeszkowej. Mniejsze romansopisarki. Realizm Bolesława Prusa i Adolfa Dygasińskiego. Ignacy Maciejowski i Jan Lam. Znaczenie dla narodu i artyzm Henryka Sienkiewicza. Inni romansopisarze.	
		ROZDZIAŁ XIV: LIRYKA, DRAMAT, KOMEDIA	837
		Epigon romantyzmu, Jadwiga Łuszczewska. Charakter teatru Józefa Szujskiego. Liryka Felicjana Falcńskiego. Znaczenie i wartość jego dramatów. Inni lirycy. Parnasizm Adama Asnyka. Jego stanowisko filozoficzne i wartość artystyczna. Teatr społeczny Józefa Narzymskiego. Komedia Józefa Bliźnińskiego i Michała Bałuckiego. Dramaty Adama	
ROZDZIAŁ I: SZTUKA A NASTROJE POKOLENIA 1863 R.	737		
Rok 1863 przełomowy. Tło ogólne. Trudne warunki dla plastyki. J. Kossak. Wpływy obce. Szkoły polskie a szkoły obce. Tęsknota za własną sztuką. J. Suchodolski. Malarstwo romantyczne. Klaczko o sztuce polskiej. Sztuka a literatura, muzyka i teatr.			
ROZDZIAŁ II: GROTTGER (1837—1867)	744		
Dwa cykle „Warszawy“. Źródło twórczości Grottgera. Inne cykle patriotyczne. „Wojna“. Idea tego cyklu. Kwestja wpływów obcych. Liryzm pokrewny Słowackiemu. Ilustracje do „Króla Duchy“.			
ROZDZIAŁ III: MATEJKO (1838—1895)	748		
Sztuka ówczesna w Polsce, Francji, Rosji, Niemczech i Anglii. Pierwsze prace. Sąd Grottgera o „Rejtanie“. Wielkie kompozycje historyczne. Postawa twórcza. Środowisko			

KSIEGA ÓSMA

Bełkowskiego i teatr ludowy Władysława Ludwika Anczyca. Inni pisarze sceniczni. Liryka i epika Marji Konopnickiej. Inni epicy.	Str.	ROZDZIAŁ XXIII: SYNTEZA OKRESU 1865—1914	Str.
ROZDZIAŁ XV: KRYTYKA LITERACKA	846	Ideologia epoki. Jej wartości estetyczne i stosunek do nowych czasów. Literatura dawniej a dziś.	885
Charakter krytyki realistycznej. Lucjan Siemiński i Julian Klaczko. Estetyka Cyprjana Norwida. Rola Małeckiego w rozwoju krytyki monograficznej. Stanisław Tarnowski i Józef Treliak jako krytycy. Wilhelm Bruchnalski i Józef Kallenbach. Zastugi Aleksandra Brücknera. Stanowisko Włodzimierza Spasowicza. Znaczenie dla rozwoju myśli polskiej Aleksandra Świętochowskiego. Piotr Chmielowski i Bronisław Chlebowski. Inni krytycy.		ROZDZIAŁ XXIV: LITERATURA WSPÓŁCZESNA (1915—1930)	887
ROZDZIAŁ XVI: MODERNIZM I JEGO DAŻNOŚCI	854	Charakterystyka ogólna. Romansopisarze. Teatr. Liryka. Krytyka literacka.	
Treść modernizmu i wpływy rosyjskie. Ewolucja literatury w modernizmie.		ROZDZIAŁ XXV: MUZYKA POLSKA OD ROKU 1864 DO ROKU 1914	894
ROZDZIAŁ XVII: DEKADENCI I ESTECI	855	Ogólne podstawy kultury muzycznej w pięćdziesięcioleciu 1864—1914. Twórczość kompozytorska i działalność Kątskich, Ignacego Krzyżanowskiego, Emanuela Kani, Wieniawskich, Adama Minchejmera, Ludwika Grossmanna, Aleksandra Zarzyckiego, Stanisława Dunieckiego, Władysława Żeleńskiego, Zygmunta Noskowskiego, Henryka Jareckiego, Antoniego Stolpego, Juljusza Zarębskiego, Piotra Maszyńskiego, Jana Galla, Stanisława Niewiadomskiego, Eugenjusza Pankiewicza, Romana Statkowskiego, Ignacego Paderewskiego, Mieczysława Sołtysa, Henryka Melcera, Henryka Opieńskiego, Zygmunta Stojowskiego, Emila Młynarskiego, Mieczysława Karłowicza, Ludomira Różyckiego, Karola Szymanowskiego, Bolesława Wallek-Walewskiego i innych. Historjografia muzyczna. Muzykologia.	
Charakterystyka poetów grupy. Zenon Przesmycki i Antoni Lange. Treść i dążność poezji Kazimierza Tetmajera. Inni poeci.		ROZDZIAŁ XXVI: MUZYKA POLSKA OD ROKU 1915 DO ROKU 1930	925
ROZDZIAŁ XVIII: PRZYBYSZEWSKI I JEGO POEZJA	858	Warunki uprawy muzyki w czasie wojny. Wpływ odzyskanej niepodległości na rozwój kultury muzycznej. Propaganda zagraniczna muzyki polskiej. Polskie Radio. Muzyka mechaniczna. Pomiedzy starszymi kompozytorami. Zwolennicy kierunku zachowawczego. Nowo występujące osobistości starszego pokolenia: Stanisław Kazuro, ks. Wacław Gieburowski, Lucjan Kamiński. Charakterystyka nowych prądów w muzyce. Karol Szymanowski przoduje w rozwoju muzyki polskiej. Jego twórczość w okresie wojennym i powojennym. Młodsze pokolenie kompozytorów: Tadeusz Jarecki, Adam Sołtys, Czesław Marek, Witold Friemann, Stanisław Wiechowicz, Kazimierz Sikorski, Rathaus, Tansman, Klecki, Gradstien, Jerzy Fitelberg, Koffler, Wolfssohn. Najmłodszy: Jan Adam Maklakiewicz, Michał Kondracki, Piotr Perkowski, T. Z. Kassern, Roman Palester. Siła przyciągania „jazzu“, rewji i filmu. Wirtuozi i śpiewacy. Hasło przyszłości.	
Modernizm w Krakowie. Twórczość Stanisława Przybyszewskiego. Ewa Łuskińska i zmierzch przybyszewszczyzny.		TABLICE CHRONOLOGICZNE NAJWAŻNIEJSZYCH WYDARZEŃ Z DZIEJÓW POLSKI W LATACH 1914—1930	939
ROZDZIAŁ XIX: WYSPIAŃSKI I TEATR MŁODEJ POLSKI	860	Sprawa polska w okresie wojny światowej. Walka o ustalenie granic i konsolidacja wewnętrzna. Praca pokojowa.	
Znaczenie wystąpienia Wyspiańskiego. Odrębność jego teatru. Rozwój twórczości dramatycznej i stosunek do romantyzmu. Potęga twórcza Wyspiańskiego. Utwory Tadeusza Micińskiego. August Kisielewski i Gabriela Zapolska. Inni pisarze sceniczni. Liryka i teatr Lucjana Rydla. Jerzy Żuławski. Adolf Nowaczyński jako dramaturg.		Skorowidz nazwisk	959
ROZDZIAŁ XX: REYMONT I ŻEROMSKI	869		
Realizm i wartości artystyczne Reymonta. Żeromski jako artysta. Charakter twórczości Żeromskiego. Wpływ Żeromskiego. Piotr Chojnowski. Wacław Berent i Wacław Sierozewski.			
ROZDZIAŁ XXI: LIRYKA KASPROWICZA. INNI LIRYCY	874		
Odrębność liryki Kasprowicza. Ewolucja liryki w kierunku prometeizmu. Powrót do pesymizmu w liryce. Estetyzm Leopolda Staffa. Władysław Smreczyński i Jan Lemański. Teatr Karola Huberta Rostworowskiego.			
ROZDZIAŁ XXII: KRYTYKA LITERACKA W MODERNIZMIE	880		
Modernizm a krytyka. Rola w krytyce Ignacego Matuzewskiego. Stanowisko krytyczne i społeczne Stanisława Witkiewicza. Znaczenie i wpływ Stanisława Brzozowskiego. Artur Górski, Marjan Zdziechowski, Andrzej Niemojewski. Wilhelm Feldman jako krytyk. Adam Grzymała-Siedlecki. Krytycy naukowcy i historycy literatury polskiej.			